

UOT 37.01

Sevil Mirhəsən qızı İsayeva
Mingəçevir Dövlət Universitetinin müəllimi

MÜASİR TƏLİM PROSESİNDƏ İNFORMASIYA KOMMUNİKASIYA TEKNOLOGİYALARININ ROLU

Севи́ль Миргаса́н гызы Исаева
преподаватель Мингечаурского Государственного Института

РОЛЬ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАТИВНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В СОВРЕМЕННОМ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ

Sevil Mirgasan Isayeva
teacher of Mingechaur State Institute

THE ROLE OF INFORMATION AND COMMUNICATIVE TECHNOLOGIES IN THE MODERN EDUCATIONAL PROCESS

Xülasə: Məqalədə təlimin keyfiyyətinin yüksəldilməsi, öyrənənlərin bilik və bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi yolları və vasitələri araşdırılmış, bu işdə internet texnologiyalarının imkanları təhlil edilmişdir.

Açar sözlər: *təlim prosesi, İKT imkanları, deduktiv düşünmə bacarığı, inkişaf*

Резюме: В статье рассмотрены пути и методы повышения качества обучения, развитие знаний и умений учащихся. Автором проанализированы возможности интернет технологий в данном процессе.

Ключевые слова: *педагогический процесс, возможности ИКТ, дедуктивный способ мышления, развитие*

Summary: The article describes the ways and methods to improve the quality of education, the development of knowledge and skills of students. The author analyzed the possibilities of Internet technologies in this process.

Keywords: *pedagogical process, ICT capabilities, deductive way of thinking, development*

Elm və texnikanın sürətli inkişafı cəmiyyətdə informasiya bolluğu yaradır, həm də onları məzmun, əhəmiyyətlik baxımından çevik şəkildə dəyişkən edir. 2006-cı ilin 30 oktyabrında Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti tərəfindən təsdiq edilmiş "Azərbaycan Respublikasında ümumi təhsilin Konsepsiyası (Milli Kurikulum)" sənədi Azərbaycan təhsilinin qarşısında yeni mühüm vəzifələr qoymuşdur.

Bacarıq və vərdişlərin formalaşmasında İKT-nin geniş imkanlarından düzgün istifadə ölkədə aparılan təhsil siyasətinin tərkib hissəsidir.

İnformasiya – kommunikasiya texnologiyalarının geniş imkanları idraki fəaliyyətin hər üç mərhələsində şagirdlər üçün problemin həll edilməsini daha da asanlaşdırır və şagird fəaliyyətini məhsuldar edir. Belə ki, İKT vasitəsi ilə

sinif otağından birbaşa məlumat mənbəyinə qoşularaq ən çox informasiyaları əldə etmək imkanı qazanır. İKT-nin Windows operativ sisteminin Microsoft Office proqramları: Microsoft Word, Microsoft Power Point, eləcə də İnternet Eksplorər və digərlərinin imkanları adı çəkilən idraki fəaliyyətlərin təşkil edilməsində, məqsəduyğun tapşırıqların yerinə yetirilməsində çox əhəmiyyətlidir. İdraki bacarıqların formalaşmasının İKT vasitəsi ilə təşkili tədqiqatçı tərəfindən üç mərhələ baxımından araşdırılmışdır: a) induktiv, b) deduktiv, c) məntiqi təfəkkür.

Fənlərin tədrisi zamanı İKT vasitəsi ilə induktiv vərdişlərin inkişafını təşkil etmək imkanları çox genişdir. Aparılan müşahidələr zamanı müəyyən edilmişdir ki, şagird verilən tapşırığı yerinə yetirdiyi zaman problemin həllinə nail ol-

maq üçün əldə etdiyi məlumatları ümumiləşdirərək baş verən idraki fəaliyyət sonrakı mərhələ üçün ilk addım kimi dəyərləndirilir. Bu prosesin səmərəliliyi, əsasən, iki mühüm cəhətlə şərtlənir:

1. İKT məlumatların toplanmasında ən yararlı vasitədir.

2. İKT problemin həllinin təşkili üçün çoxsaylı proqramlar mənbəyidir.

Şagird verilən problem həll edərkən həm onu araşdırır, həm də müxtəlif kompüter proqramlarının ayrı-ayrı xidmətlərinin ümumi bir məqsədlə birləşdirilməsi üzərində düşünür. Bir neçə proqramın problemin həllində yararlı olan uyğun məqamlarının seçilib məqsədə çatmaq üçün istifadə edilməsi tapşırığın icrasını asanlaşdırmaq və sürətləndirməklə yanaşı, həm də işin keyfiyyətinin yüksəldilməsini təmin edir. Bu baxımdan xüsusi cəhətləri ümumiləşdirərək konkret məsələyə tətbiq edilməklə şagird həm problemin həllinə nail olmaq üçün əldə etdiyi məlumatları ümumiləşdirmək bacarıqlarını nümayiş etdirir, həm də paralel olaraq həmin problemin həllində keyfiyyət və sürət nümayiş etdirmək məqsədi ilə müxtəlif proqramların fraqmentlərini ümumi bir məqsəd ətrafında birləşdirir. Bu zaman eyni ikiqat induktiv düşünmə fəaliyyəti baş verir.

İKT-nin istifadəsi deduktiv düşünmənin inkişafında mühüm əhəmiyyət daşıyır. Qeyd edildiyi kimi, deduktiv düşünmə idrakın ümumi xüsusişdirmə bacarığıdır. Şagird ona verilən tapşırığın, layihənin yerinə yetirilməsi üçün kompüter texnologiyasının uyğun proqramlarının imkanlarını götür-qoy edir, nəticə əldə etmək üçün həmin proqramların ümumi imkanlarından yararlanmağın yolları üzərində düşünür. Layihə və ya tapşırığın hansı səviyyədə həyata keçiriləcəyi haqda qərarlar qəbul edir. İKT-dən ibtidai səviyyədə istifadə edə bilən şagird Internet Explorer proqramının ümumi imkanlarından xüsusi tapşırığın yerinə yetirilməsində yararlanır. Məsələn, hər hansı problemin həll edilməsində şagird faktlar və informasiyalar toplamaq məqsədi ilə Internet Explorer proqram vasitəsi ilə axtarış səhifələrindən əldə etdiyi informasiyalardan gəldiyi qənaətlərlə bağlı qeydlər aparmaq üçün Microsoft Word (mətn tərtib edən) redaktorun, təqdimatın imkanlarından istifadə edir. Eləcə də digər məqsədə çatmaq üçün müxtəlif proqramların ümumi imkanlarını də-

yərləndirir və konkret problemin həllində onu istifadə edir. Deduktiv düşünmə fəaliyyəti toplanmış müxtəlif məlumatlardan əldə edilən qənaətlərin xüsusi məsələnin həllinə tətbiqi zamanı baş verdiyi kimi, həm də proqramın ümumi imkanlarını xüsusi məqsədlərdə istifadə etmək prosesində formalaşır. Yəni öyrənmənin deduktiv düşünməsinin inkişafına bir tapşırıq yerinə yetirilərkən iki mövqedən yanaşılır.

Mütəxəssislər məntiqi düşünməni yuxarıda qeyd edildiyi kimi, məntiqi arqumentlər gətirmə, fərziyyələr yürütmə və nəticələr çıxarma kimi dəyərləndirirlər. Xüsusinin ümumiləşdirilməsi (induktiv) və ümumünün xüsusişdirməsi (deduktiv) fəaliyyəti ilə şagird artıq problemin həllinin bir neçə mərhələsini geridə qoymuş olur. Problemin həlli zamanı yerinə yetirilən tapşırığın xüsusiyyətləri və kompüter proqramının imkanları məntiq etibarı ilə üst-üstə düşməlidir.

Təlimin yeni yanaşmalar baxımından təşkili probleminin həllinə istiqamətlənməsi ilə əhəmiyyətlidir. İstənilən problemin həllinə nail olmaq üçün ilkin mərhələdə məlumat toplamaq ehtiyacı duyulur. Müəllim tərəfindən təqdim edilən "açıq sualların", yəni konkret cavabı məlum olmayan, araşdırmalara ehtiyacı olan məsələlərin həllində əldə edilən informasiya mühüm vasitədir. Mütəxəssislər göstərir ki, məlumat olmazsa, idraki fəaliyyətin təşkili və problemin həlli qeyri-mümkündür. Benjamin Blumun müəyyən etdiyi İdraki taksonomiyaların altı mərhələsinin ilk pilləsi məhz bilikdir, ilkin məlumatdır. Lakin ilkin məlumatlar hələ nəticə deyil. Bu, düşünmənin digər yuxarı mərhələləri olan anlama, tətbiq, təhlil, sintez və dəyərləndirmə mərhələlərində fəaliyyəti təşkil etmək üçün əsasdır, şagirdin təcrübəsini istiqamətləndirməkdə və problemi hədəfə çevirməkdə yardımcıdır.

Kitabxana, qəzet, jurnal və İKT vasitəsi ilə əldə edilən faktların və informasiyanın yerində tətbiqi üçün geniş imkanlar mövcuddur.

XXI əsrin əsas qayəsi texnologiyaların inkişafı, müxtəlif məzmunlu elmi yeniliklərin mövcud aləmə əhatəli tətbiqi, cəmiyyətin İKT-dən istifadə bacarığının formalaşdırılmasıdır. İnformasiya texnologiyaları hazırkı cəmiyyətdə çox böyük rola malikdir. Belə ki, cəmiyyətin intellektuallaşması prosesində, elm və mədəniyyətin hərtərəfli tərəqqi etməsində informasiya texnologiyaları mərkəzi mövqedə dayanır. İKT-

nin insan fəaliyyətinin müxtəlif sahələrinə tətbiq edilməsi informasiya texnologiyalarını öyrənməyin vacibliyini diktə edir. Elm və təhsil cəmiyyəti informasiyalaşdırmaq baxımından mühüm obyektlərdən biridir. Düzgün seçilmiş informasiya texnologiyaları təlimin keyfiyyətini yüksəltməyə xidmət edir. İKT-nin təhsil sahəsinə fəal surətdə tətbiq edilməsi mütəxəssis hazırlığının keyfiyyət və səviyyəsinin yüksəldilməsinə istiqamətləndirilməlidir. İKT-nin təhsilə tətbiqi aşağıdakı məsələlərin reallaşmasında təhsil verənlərin qarşısına məqsəd qoyur:

- Tələbələrin təfəkkür tərzinin inkişaf etdirilməsi;

- Bilik, bacarıq, dəyər və vərdislər kimi kompetensiyalara yiyələnmək fəaliyyəti insanın müxtəlif növ zəka fəaliyyətinin ierarxik səviyyədə inkişafına kömək etməsi;

- Tədris prosesinin diferensiasiyası prinsipi onun tamlığını qorumaq şərti ilə reallaşdırılması.

Kompüter təhsilin keyfiyyətini yüksəltməyə və öyrənilən materialın dərk etmə sürətini artırmağa, eyni zamanda, dərstdə kollektiv, fərdi və qrup işi kimi təlim formalarının istifadəsi yoldaşlarla əməkdaşlıq və münasibət üçün yaxşı mühitdir. Tələbələrə verilmiş ümumi tapşırıqlar kompüterin köməyi ilə yerinə yetirilə bilər və bu zaman müəllimlərin köməyindən yararlanırlar. Avropada gənclərin təhsilinin keyfiyyətini artırmaq üçün artıq çoxdandır ki, informasiya texnologiyalarına effektiv vasitə kimi baxırlar. Yeni və yüksək texnologiyalardan düzgün istifadə edilərsə, ibtidai, orta, ali təhsilin səviyyəsi yüksələr və intellektual cəmiyyətin formalaşması sürətlənər. Dünya ölkələrinin təhsil sistemləri müxtəlif olduğu kimi, istifadə etdikləri texnologiyalar da fərqlidir.

Təhsili stimullaşdırmaq inkişafa xidmət edən bir proses kimi əsas vəzifəyə çevrilir. Zəruri cəhət kimi rəqabətliyi diqqət mərkəzində saxlamaq təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə dəlalət edir. Aydın ki, keyfiyyət anlayışında şagirdlərin, tələbələrin bir şəxsiyyət kimi təhsil prosesində qazanmış olduğu dəyərlər – kompetensiyalar nəzərdə tutulur. Qazanılmış dəyərlər öyrənilənlərin idraki, hissi (emosional) və psixomotor fəaliyyətlərinin fonunda hərtərəfli, bütöv şəxsiyyətin inkişaf səviyyəsini əks etdirir.

“2008-2012-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında təhsil sisteminin informasiyalaşdırılması” üzrə Dövlət Proqramı çərçivəsində ölkəmizdə təhsil şəbəkəsi yaradılıb. Yalnız təhsilin köməyi ilə davamlı inkişafa nail olmaq olar.

Azərbaycan Respublikasının təhsil islahatının istiqamətləri təhsil standartı olan Milli Kurikulumda əks edilmişdir. İbtidai təhsil Kurikulumu Konseptual sənəd kimi ibtidai təhsilin məzmununda standartları, zəruri minimumu, təhsil alanların hazırlığına qoyulan tələbləri, texnologiya və qiymətləndirmə məsələlərini əhatə edir.

Fəal təlimdə şagird öz təlim fəaliyyəti ilə proqram çərçivəsində bilikləri mənimsəyir, onu əks etdirir, yenidən tətbiq edir və yadda saxlayır; uyğunluğu tapır. Müəllim qarşısına qoyduğu məqsədə çatmaq üçün şagirdlərin qarşısında elə suallar qoyur ki, onların özündə birbaşa örtülü cavablar olur. Şagirdlərin bu suallara assosiativ cavabları onları bu gün nə öyrənəcəyinin əsasına gətirib çıxarır. Sözsüz ki, fəal təlimin ənənəvi təlimdən üstünlüyü bir növ şagirdi təlimdə passiv bilik qəbul etməkdən fəal əməllə bilik almağa yönəldir, müəllim - şagird əməkdaşlığı ortaya çıxır. Fəal təlimin interaktivliyi isə şagirdlərdə sosial bacarıq və vərdislər yaradır, onlarda ünsiyyət formalaşdırır.

Bununla belə, yaşadığımız XXI əsr fərd, idraki fəaliyyət əsridir. İKT-nin sürətli inkişafı elmi tərəqqinin bariz nümunəsi kimi cəmiyyət qarşısında zamanla ayaqlaşan, dövrün nəbzini tutan yeni nəsil yetişdirmək tələbini irəli sürmüşdür. Təhsilin psixopedaqoji yanaşması olan koqnitiv (dərk etmə) nəzəriyyəsi əsasında fərdin inkişafı, idraki fəaliyyəti qurulur. Müasir psixopedaqoji cəmiyyətdə idrakın, təfəkkürün inkişafı, təlim-tərbiyə prosesində təfəkkürə önəm verməklə təhsildə konstruktiv təlim kimi qəbul olunur.

Buradan belə bir nəticəyə gələ bilərik ki, XXI əsrin müəlliminin pedaqoji-psixoloji fəaliyyətinin məzmunu dəyişir. İndi təhsil verənlərin özləri İKT vasitələri ilə işləmək bacarığına malik olmalıdırlar ki, təhsilalanlara da bu kimi bacarıqları aşılaya bilsinlər. Məhz bu baxımdan onlara bu sahədə dəstəyin göstərilməsi və bu işin davamlı olması vacibdir. Bunun üçün keyfiyyətli İKT təlimlərinin keçirilməsi, ixtisasın

artırılması və metodiki materialların hazırlanması və sair kimi işlərin görülməsinə hələ də ehtiyac vardır.

Problemin aktuallığı. Təhsil islahatı ilı əlaqədar ölkəmizdə qəbul edilmiş müxtəlif dövlət proqramları çərçivəsində ümumtəhsil müəssisələrinin böyük əksəriyyəti İnternet şəbəkəsinə qoşulmuşdur. Bu, bir tərəfdən İnternet şəbəkəsinin köməyi ilə məktəblərimizin açıq informasiya məkanına daxil olmaq tələbatını təmin edir, digər tərəfdən, təhsildə məqsəd və vəzifələrini həyata keçirmək üçün imkanlar axtarmağa başlayırlar.

Problemin yeniliyi. İnformasiya Kommunikasiya Texnologiyalarından səmərəli və fəal surətdə istifadə edilməsi, tədris zamanı innovasiya proseslərinin tətbiqi təhsilənlərin maraq və ehtiyaclarından danışmağa imkan verir. Tədris prosesində internet texnologiyalarından istifadə edilməsi tədrisin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə şərait yaradır.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Tədris prosesində internet texnologiyalarından səmərəli istifadə edilməsi təhsilənlərə ənənəvi dərş strukturunun çərçivəsindən çıxmağa, təhsilənlərdə yaradıcılıq qabiliyyəti və bacarıqlarını inkişaf etdirmələri üçün əlavə imkanlar verəcəkdir.

Ədəbiyyat:

1. Kərimov Y.Ş. Təlim metodları. Dərş vəsaiti. Bakı, 2009.
2. F. Əliyeva, Ü. Məmmədova. Müasir təlim texnologiyaları: Dərş vəsaiti. Bakı, 2015.
3. A. Süleymanova. Ədəbiyyat dərşlərində informasiya və kommunikasiya texnologiyalarından istifadə. Metodik vəsait. Bakı, 2011.

E-mail: sevil-Hesenova57@mail.ru

Rəyçi: ped.ü.fəls.dok., dos. **Z.M. Əzizova**

Redaksiyaya daxil olub: 12.11.2018.